

**O‘ZBEKISTONDA XALQARO STANDARTLAR MUVOFIQ ASOSIY
VOSITALARNI HISOBGA OLISH VA ULARNING HISOBINI
YURITISH: MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR**

Jamilova E’zoza Vaxobjonovna

Buxoro Davlat Universiteti

"Buxgalteriya hisobi" yo‘nalishi 1-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA: *Maqolada O‘zbekiston sharoitida xalqaro standartlarga muvofiq asosiy vositalarni hisobga olish va ularning buxgalteriya hisobi yuritish jarayonlari tahlil qilinadi. Hozirgi kunda korxonalarda xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) mos keladigan asosiy vositalarni baholash, amortizatsiya qilish va hisobdan chiqarish jarayonlarida muammolar mavjud. Bunga moliyaviy hisob tizimining yetarli darajada moslashmaganligi, soliqqa tortish tizimi bilan bog‘liq tafovutlar va kadrlarning yetarli bilimga ega emasligi sabab bo‘lmoqda. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar asosida O‘zbekistonda asosiy vositalarni hisobga olishning takomillashtirilishi iqtisodiy shaffoflikni oshirish va investitsion jozibadorlikni kuchaytirishga xizmat qilishi mumkin. Maqolada mavjud muammolar va ularning yechimlari, shuningdek, xalqaro standartlarni joriy etish imkoniyatlari yoritib beriladi.*

KALIT SO‘ZLAR: *Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, asosiy vositalar, buxgalteriya hisobi, amortizatsiya, aktivlarni baholash, investitsion jozibadorlik, iqtisodiy shaffoflik, O‘zbekiston, IFRS.*

KIRISH

Hozirgi kunda O‘zbekistonda buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish jarayoni faol olib borilmoqda. Ayniqsa, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) asosida asosiy vositalarni

hisobga olish va ularning buxgalteriya hisobini yuritish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki asosiy vositalar har qanday korxonaning eng muhim aktivlaridan biri bo'lib, ularning to'g'ri baholanishi, amortizatsiyasi va hisobdan chiqarilishi moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlaydi.

O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi uchun xalqaro amaliyotga asoslangan buxgalteriya tizimi joriy etilishi zarur. Biroq, amaldagi buxgalteriya hisobi tizimida xalqaro standartlarga mos kelish bo'yicha ayrim qiyinchiliklar mavjud. Xususan, asosiy vositalarni baholashning o'ziga xos jihatlari, amortizatsiya usullarining turlicha talqin qilinishi, soliq tizimi bilan tafovutlar va kadrlar malakasining yetarli emasligi kabi muammolar kuzatilmoqda.

Shu bilan birga, xalqaro tajribalarni o'rganish va O'zbekistonda IFRS tamoyillarini keng joriy etish iqtisodiy shaffoflikni oshirish, investorlar uchun qulay biznes muhitini yaratish va korxonalar aktivlarini aniq baholash imkonini beradi. Ushbu maqolada asosiy vositalarni hisobga olish va ularning hisobini yuritish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar tahlil qilinib, ularni hal etish yo'llari hamda xalqaro standartlar asosida hisob tizimini takomillashtirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

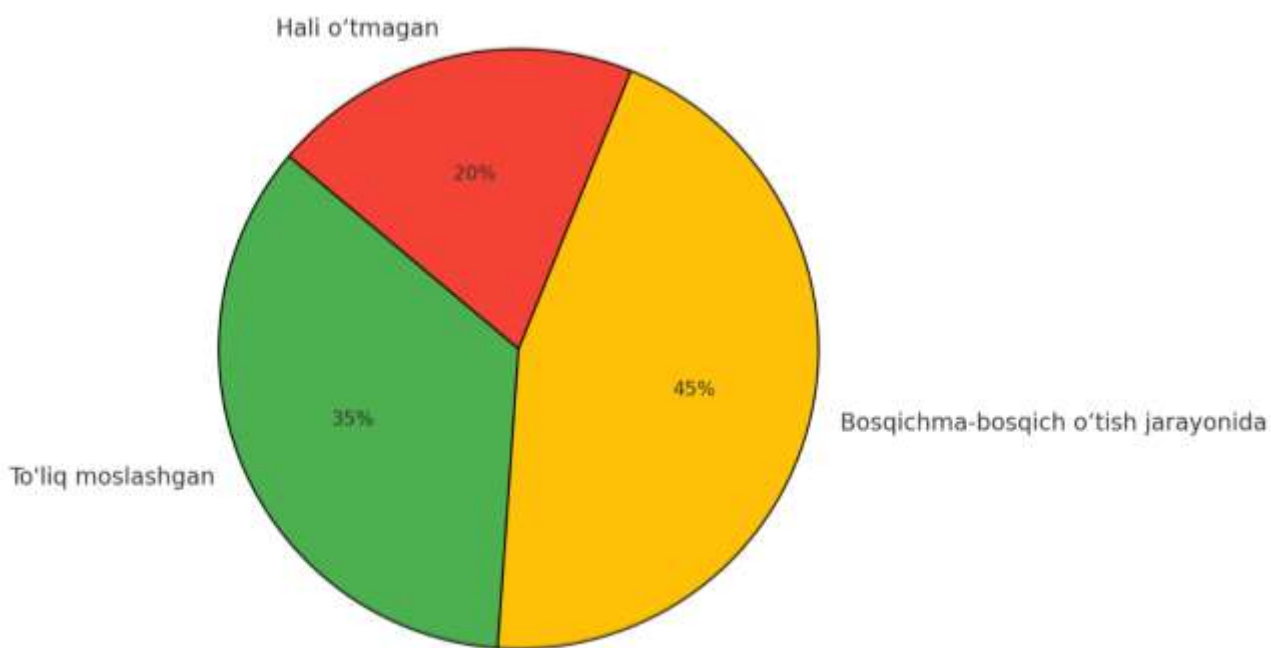
Tadqiqot metodologiyasi: Taqqoslash (Benchmarking) usuli

Taqqoslash (benchmarking) usuli turli mamlakatlar va tashkilotlarning ilg'or tajribalarini o'rganish, ularni O'zbekiston sharoitiga moslab solishtirish hamda xalqaro standartlar asosida optimal yechimlarni aniqlash imkonini beradi. Benchmarking usuli orqali yirik iqtisodiyotga ega mamlakatlar (masalan, Germaniya, AQSh, Buyuk Britaniya) va rivojlanayotgan davlatlarning tajribasi o'rganilib, O'zbekiston sharoitida qaysi yondashuv samaraliroq bo'lishi aniqlanadi. Ushbu metod yordamida O'zbekistonda xalqaro standartlarni muvaffaqiyatli joriy etish yo'llari aniqroq baholanadi hamda asosiy vositalarni hisobga olish tizimini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda asosiy vositalarni xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga muvofiq hisobga olish va ularning hisobini yuritish bo'yicha muayyan islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq, bu jarayonda bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2023-yilgi hisobotiga ko'ra, mamlakatda faoliyat yurituvchi 4000 dan ortiq yirik korxona xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga bosqichma-bosqich o'tmoqda. [4] Ushbu jarayonda ba'zi sohalarda muammolar yuzaga kelgan bo'lsa, ayrim sohalarda ijobiy natijalarga erishilgan.

1-rasm. Respublikamizda yirik korxonalarning xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga o'tish jarayoni 2023-yil. <https://www.imv.uz/>

O'zbekiston buxgalteriya hisobining milliy standartlari va xalqaro moliyaviy hisobot standartlari o'rtasida sezilarli tafovutlar mavjud. Masalan, yirik sanoat korxonalarining 70 foizi asosiy vositalarni tarixiy qiymatda hisobga oladi. Shu

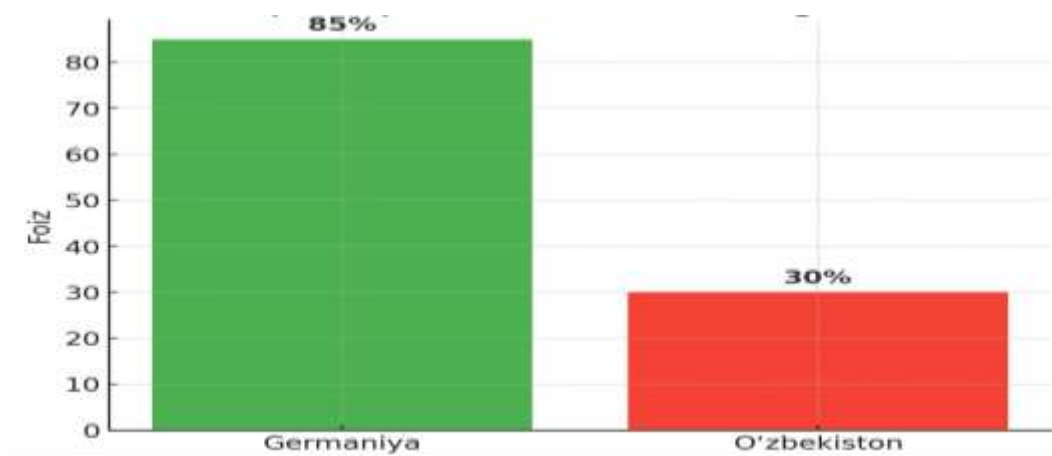

bilan birga, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida hisob yurituvchi kompaniyalarda asosiy vositalarning bozor qiymati har yili qayta baholanadi. Natijada, asosiy vositalarning real qiymatini aks ettirish imkoniyati ortadi. O'zbekistonda avtomobilsozlik sanoatida faoliyat yurituvchi yirik kompaniyalardan biri 2022-yilda asosiy vositalarni xalqaro standartlarga mos ravishda qayta baholaganida ularning balans qiymati 18 foizga oshgan.

O'zbekistonda asosiy vositalarni hisobga olish jarayonida amortizatsiya usullari muhim o'rin tutadi. Ayni paytda korxonalarning 85 foizi to'g'ri chiziqli amortizatsiya usulidan foydalanadi. Biroq, ishlab chiqarish quvvati o'zgaruvchan bo'lgan kompaniyalar uchun xalqaro standartlarda qo'llaniladigan ishlab chiqarish hajmiga bog'liq amortizatsiya usuli samaraliroq hisoblanadi. Masalan, qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi yirik zavod 2021-yilda ishlab chiqarish hajmiga bog'liq amortizatsiya usuliga o'tganidan keyin amortizatsiya xarajatlarini 12 foizga optimallashtirishga muvaffaq bo'lgan.[1]

O'zbekiston Respublikasida xalqaro standartlarga o'tish jarayonida asosiy to'siqlardan biri malakali mutaxassislarning yetishmovchiligidir. 2023-yilgi statistik ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatda faoliyat yurituvchi buxgalterlarning atigi 22 foizi xalqaro moliyaviy hisobot standartlari bo'yicha to'liq bilimga ega. [2] Bu esa ko'plab korxonalarda xalqaro standartlarga mos buxgalteriya hisobini yuritish imkoniyatini cheklaydi. Shu sababli, 2022-yilda Moliya vazirligi va xalqaro moliyaviy tashkilotlar hamkorligida 500 dan ortiq buxgalter xalqaro standartlar bo'yicha qayta tayyorgarlikdan o'tkazildi.[4]

Shuningdek, asosiy vositalarni xalqaro standartlarga mos ravishda qayta baholash uchun mustaqil ekspert baholovchilarning roli katta. Germaniyada asosiy vositalarni qayta baholash bo'yicha mustaqil audit kompaniyalarining ulushi 85 foizni tashkil etsa, O'zbekistonda ushbu ko'rsatkich atigi 30 foizga teng. Natijada, ko'plab korxonalar asosiy vositalarni baholashda subyektiv qaror qabul qilishga majbur bo'lmoqda.

2-rasm. Germaniya va O'zbekistonda mustaqil ekspert baholovchilarning ulushi 2023-yil. <https://www.ifrs.org/>

O'zbekistonda asosiy vositalarni xalqaro standartlarga mos ravishda hisobga olish va ularning hisobini yuritish tizimini takomillashtirish uchun muayyan imkoniyatlar mavjud. Xususan, huquqiy bazani xalqaro talablarga moslashtirish jarayoni davom etmoqda. 2024-yilda Moliya vazirligi tomonidan xalqaro standartlarga moslashtirilgan yangi buxgalteriya hisobi qoidalarini ishlab chiqish rejalashtirilgan. Bunda asosiy vositalarni baholash va amortizatsiya qilish jarayonlarini soddalashtirish va shaffoflashtirish nazarda tutilmoqda.

Raqamli texnologiyalar ham bu jarayonda muhim ahamiyat kasb etmoqda. 2023-yilda 100 dan ortiq yirik korxonada moliyaviy hisobotni yuritish uchun zamonaviy buxgalteriya dasturlari joriy etildi. Bu esa xalqaro standartlarga muvofiq hisob yuritish imkoniyatini kengaytiradi. Masalan, 2022-yilda raqamli buxgalteriya dasturlarini joriy qilgan oziq-ovqat sanoati kompaniyalari moliyaviy hisobot tayyorlash vaqtini 30 foizga qisqartirishga erishgan.

O'zbekiston tajribasi xalqaro amaliyot bilan solishtirilganda, xalqaro standartlarga o'tish jarayoni hali yakunlanmagan bo'lsa-da, sezilarli yutuqlarga erishilgan. Xalqaro tajribaga ko'ra, Germaniyada xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga mos ravishda asosiy vositalarni hisobga olish tizimini to'liq joriy etish 10 yil davom etgan. O'zbekistonda bu jarayon faqat 2018-yildan beri amalga oshirilayotganini inobatga olsak, hali oldinda muhim vazifalar mavjud.[2]

XULOSA

O'zbekistonda xalqaro standartlarga muvofiq asosiy vositalarni hisobga olish va ularning hisobini yuritish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, hozirgi kunda mamlakatda bu sohadagi islohotlar hali to'liq amalga oshmagan bo'lib, xalqaro tajriba va ilg'or amaliyotlarni joriy etish zarurati mavjud.

Germaniyada asosiy vositalarni qayta baholash bo'yicha mustaqil audit kompaniyalarining ulushi 85% ni tashkil etsa, O'zbekistonda ushbu ko'rsatkich atigi 30% ni tashkil etadi. Bu esa ko'plab korxonalar uchun asosiy vositalarni baholash jarayonida subyektiv qarorlar qabul qilishga olib kelmoqda. Shuningdek, yirik korxonalarning xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga moslashish darajasi 35% bo'lib, 45% korxona hali ham bosqichma-bosqich o'tish jarayonida.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun xalqaro tajribadan kelib chiqib, quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi:

- Asosiy vositalarni qayta baholashda mustaqil ekspert baholovchilarning ishtirokini kengaytirish;
- Xalqaro standartlarga muvofiq hisob yuritish bo'yicha korxonalarga texnik va uslubiy ko'rsatmalar berish;
- Moliya va buxgalteriya sohasida xalqaro standartlarga mos malakali mutaxassislar tayyorlash.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga to'liq o'tish O'zbekistonda investitsion muhitni yaxshilashga, korxonalar aktivlarini aniq va shaffof hisobga olishga, shuningdek, xalqaro bozorlar bilan integratsiyani kuchaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati :

1. O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi hujjatlari – www.mf.uz

3. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi – soliq imtiyozlari va asosiy foydalanishning amortizatsiya hisob-kitobiga oid jamg'armasi.
4. Standartlari (IFRS) – www.ifrsorgxalqaro hisobot standartlari (IFRS) www.ifrs.org
5. IFRS 16 - "Ijara", IFRS 13 - "Adolatli baholash", IAS 16 - "Asosiy mahsulot" standartlari.
6. Damodaran, A. (2012). **Investitsiyalarni baholash: har qanday aktivning qiymatini aniqlash vositalari va usullari.** Wiley .Wiley.
7. Kieso, DE, Weygandt, JJ va Warfield, TD (2020). **O'rta buxgalteriya hisobi.** Wiley .Wiley.
8. Brigham, EF va Ehrhardt, MC (2017). **Moliyaviy menejment: nazariya va amaliyot.** Cengage Learning .Cengage Learning.
9. Ross, SA, Vesterfild, RW va Iordaniya, BD (2019). **Korporativ moliya asoslari.** McGraw - Hill Education .McGraw-Hill Education.
10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Davlat statistika qo'mitasi rasmiy ma'lumotlari – www.cbu.uz , www.stat.uz